

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Bakalářská práce

**ŽIVOT A PRÁCE V ÚSTAVU SOCIÁLNÍ
PÉČE V OSEKU V LÉTECH 1955 – 1988**

Vedoucí práce: doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Autor práce: Světluše Ondřejková

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: 3.

2017

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 20. března 2017

Podpis autora:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. ThDr. Rudolfu Svobodovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Světluše Ondřejková

OBSAH

OBSAH.....	4
ÚVOD.....	5
1. Počátky křesťansky motivované péče o potřebné a specifická úloha řeholních společenství.....	7
2. Historie kongregace vincentek v Čechách do poloviny dvacátého století.....	13
3. Historie oseckého ústavu v létech 1955-1988	17
3.1. Historie objektu ústavu	17
3.2. Počátky ústavní péče v Oseku	19
3.3. Založení zahrady a hospodářství.....	22
3.4. Zdravotní péče v počátcích ústavu.....	25
3.5. Kulturní vyžití pro chovance ústavu	27
3.6. Duchovní činnost sester v ústavním životě.....	30
3.7. Výchovná práce v ústavních podmínkách	32
3.8. Léta budování ústavu	37
3.9. Život v ústavu očima umělců.....	39
ZÁVĚR	43
Seznam použitých zdrojů.....	45
Přílohy.....	48
ABSTRAKT	54
ABSTRACT.....	55

ÚVOD

Záměrem mé bakalářské práce je popsat život a práci v Ústavu sociální péče v Oseku u Strakonice v době od jeho založení v roce 1955 do doby, kdy v roce 1988 odešly z ústavu řádové sestry z kongregace sv. Vincence. Jedná se o téma, které zabíhá částečně do problematiky sociální práce v naší zemi za doby komunistické totality, dále se také týká dílčím způsobem života církve, respektive řádových sester jedné kongregace v této době.

Jedná se o téma komplexně dosud nezpracované. Dílčím způsobem se jím zabývalo několik publikací, které se tématu věnovaly v širším dějinném kontextu – jako např. práce Vaškovy, Kadlecovy a Jiráskovy.¹ Dále byla k dispozici kniha, která byla sepsána u příležitosti padesátého výročí založení ústavu, na níž pracoval kolektiv autorů. Další informace, respektive prameny, týkající se především chodu ústavu jsou uloženy v živém archivu tohoto zařízení, respektive v současném Domově pro osoby se zdravotním postižením v Oseku.

Protože informace takto získané nepostačovaly, bylo potřeba získat nové (popřípadě ověřit již získané) z rozhovorů vedených s některými přímými pamětníky. Protože i já sama jsem v této době již v zařízení pracovala, některé ze vzpomínek jsou i mé vlastní. Ke všem získaným informacím bylo potřeba vždy přistupovat maximálně kriticky, protože byly různé povahy a měly různou výpovědní hodnotu.

Získané informace do značné míry určily také strukturu mé práce. V první kapitole své práce jsem nastínila počátky charitativní práce v průběhu starověku, dále její přechod do práce řeholních řádů v průběhu staletí ve světě a také na území Čech.

Druhá kapitola se věnuje popisu kongregace vincentek od jejich založení, přes rozšíření z Francie do Evropy a na území Čech. Je v ní popsána jejich činnost v oblasti charitní práce i jejich pronásledování v době komunismu.

¹ VAŠKO, V., *NEUMLČENÁ kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha: ZVON, 1990.

KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin*. Praha: ZVON, 1991.

JIRÁSKO, L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991.

Na úvod hlavní části své práce, konkrétně se zabývající děním v Ústavu sociální péče v Oseku, jsem zařadila několik historických dat o samotném objektu ústavu a to, jak se vlastně z oseckého zámku ústav sociální péče stal. Zaměřila jsem se na život a činnost prvních pracovníků v zařízení, kterými byly řeholní sestry z řádu sv. Vincence, na jejich příchod do Oseka a na prvopočátky ústavu.

V následující části své práce jsem se soustředila na popis práce řádových sester s prvními klienty ústavu v kontextu dobových událostí a stavu společnosti. V průběhu práce je zaznamenáno i budování hospodářství, které mělo přispívat k soběstačnosti zařízení. Poukázala jsem na základní zdravotní péči o chovance, na činnost sester potřebnou pro jejich výchovu k práci, na možnosti jejich tehdejšího kulturního vyžití, na výchovnou činnost a v neposlední řadě na duchovní vedení klientů sestřičkami.

Na příchod prvních civilních zaměstnanců a na rozvoj a budování nových objektů ústavu jsem vzpomenula v další části své práce.

Závěr práce pak patří odkazu řádových sester dnešku a to nejen klientům ale i nynějším pracovníkům v zařízení, které je dnes pojmenováno jako Domov pro osoby se zdravotním postižením v Oseku a kde se všichni snaží, aby klientům domovem opravdu byl.

V přílohách jsou použity dobové fotografie převzaté z knihy k padesátému výročí založení ústavu, ze soukromých alb a z fotogalerie Domova. Všechny žijící pamětníky jsem požádala o souhlas se zveřejněním jejich portrétů ve své práci.

Pro vytvoření práce jsem použila metodu přímou a komparativní.

1. Počátky křesťansky motivované péče o potřebné a specifická úloha řeholních společenství

Péče o potřebné, slabé a znevýhodněné členy jakéhokoliv společenství se táhne dějinami jako červená nit.

„Nejsilnější étos ochrany sociálně slabých nacházíme ve starozákonním Izraeli a jeho posvátných spisech Starého zákona, který kombinuje v tomto ohledu dvě klíčové hodnoty: spravedlnost (právo) a lásku (milosrdenství). Ze sociálního hlediska je důležitým prvkem „přikázání lásky k bližnímu“, jejichž okruh je ještě omezen na příslušníky vlastního národa, byť jsou do něho zahrnuti také asimilovaní cizinci. Starý zákon formuluje řadu ochranných opatření vůči starým, vdovám a sirotkům, chudým a nádeníkům.“²

Navzdory nezpochybnitelnému inspiračnímu vlivu na následný vývoj Evropy, společnosti antického Řecka a Říma nevytvořily žádné modely a nástroje sociální pomoci lidem na okraji společnosti.

„Křesťanská tradice solidarity s chudými a trpícími prvky sociálního étosu Starého zákona převzala a rozvíjela svým způsobem. Ten se odvíjel zejména od příkladu Ježíše Nazaretského. Evangelia podávají desítky zpráv o jeho pomoci nemocným, bezradným a jinak trpícím.“³

„Milosrdenství se uskutečňuje prostřednictvím „ skutků milosrdenství“ o kterých se Ježíš zmiňuje v bibli ve své řeči o posledním soudu. Tyto skutky tělesného milosrdenství se staly v křesťanské tradici spolu se skutky duchovního milosrdenství znamením křesťanské lásky k bližnímu: Sytit hladové, napájet žíznivé, oblékat nahé, ujmout se cizince, navštěvovat nemocné, osvobodovat vězněné, pohřbívat mrtvé. Učit nevědomé, radit zoufalým, těšit zarmoucené, napomínat hříšníky, ochotně odpouštět těm, kdo nám ublížili, trpělivě snášet křivdy, modlit se za živé a mrtvé.“⁴

²MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 179.

³MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 180.

⁴ŠRAJER, J. *Život z víry*. s. 49.

První křesťanské obce zřejmě převzaly z židovství systém každodenního rozdělování pomoci chudým. Od začátku třetího století se s odpovědností za výkon chudinské podpory v obci začal spojovat úřad diakonátu, jež můžeme považovat za první krok institucionalizace sociální pomoci uvnitř křesťanství.“ Mužský diakonát měl už v rané fázi ženskou větev. Úkolem diakonek bylo zastupovat diákonů ve službách, které se týkaly žen, spolupracovat s diákonů na rozdělování sociální pomoci a ujímat se výchovy osiřelých nebo opuštěných dětí.“⁵

Židovské a později křesťanské obce byly součástí systému římských měst na dobytých územích a odtud se začaly myšlenky křesťanské lásky a sounáležitosti šířit do západní Evropy. Projevovaly se rozmanitými formami zbožnosti a lásky k bližnímu, ochotou věřících k obětem pro církevní a charitativní účely.

„Nová doba svobody (po roce 313 n. l.) velmi napomohla rozvoji rezidenčních forem sociální a zdravotní péče církve. Původním zařízením, z něhož se ostatní formy vyvíjely, bylo tzv. hospitium, neboli špitál. Poskytoval útočiště pro nemocné, chudé, bezdomovce a pocestné. V souvislosti s rozkvětem rezidenčních služeb se už v 5. století na Východě (Alexandrie, Konstantinopol) objevuje první bratrstvo, podílející se na provozu špitálů: paraboláni. Můžeme je považovat nejen za předchůdce oblíbených středověkých bratrstev, ale také za ranou formu terénní sociální práce, neboť jejich úkolem bylo vyhledávat potřebné na ulicích a náměstích a přivádět je do xenodochií (špitálů).“⁶

Křesťanské myšlenky se brzy rozšířily z bývalých území dobytých Římany i do střední Evropy. Pod vlivem vpádu germánských kmenů dochází mezi 4. a 7. stoletím k úpadku starých antických města jejich vylidnění. Chudoba a sociální problémy vůbec přesouvají tedy své těžiště v raně středověkém období do venkovských obcí. Církev, která vyrostla v antické městské kultuře, převzala pod germánským vlivem také agrární strukturu jako obročnictví nebo farní rozdělení na venkově.

„Germáni se také zaměřovali na boj a válku. To vedlo ve středověku ke vzniku křesťanského rytířství, k představě posvěcených bojovníků pro Boha, k svaté válce, ke vzniku rytířských řádů a ke křížovým výpravám. Tři velké rytířské řády (johanité,

⁵MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. s. 181.

⁶MARTINEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. s. 44.

lazariáni a řád německých rytířů) vznikly z bezprostředních zážitků křížáckých výprav ve Svaté zemi. Kromě obvyklých řeholních slibů chudoby, čistoty a poslušnosti přijali závazek sloužit vyčerpaným a nemocným poutníkům.⁷

„Další vlnu charitně diakonického díla ve středověku představuje **hnutí chudoby**. Nové pojetí chudoby a charity profilují postavy jako sv. František z Assisi nebo sv. Dominik. Znovu ožívá biblický étos pomoci chudým, který neznamena jen program zmírnění chudoby, ale také radikální blízkost chudým a trpícím.

Již zaznělo, že mnohé ze špitálních řádů se vyvinuly z původních bratrstev. Charitní diakonie biskupů, mnichů, klášterů a kleriků získává od 12. století významné doplnění v nesčíslném množství laiků – mužů i žen, kteří svou duchovní cestu nacházejí ve společném prohlubování zbožnosti i v solidární službě slabým a trpícím. „Jistou podobou těchto bratrstev bylo ženské společenství tzv. bekyň. Ovdovělé ženy nebo svobodné dívky žily v komunitách bez nutnosti skládat řeholní sliby a ujímaly se úkolu vzdělávání dívek, péče o nemocné a umírající v domácnostech, péče o chudé a vedení špitálů. V 15. a 16. století se většina bekyň integrovala do tradičních ženských řádů nebo nově vznikajících kongregací.“⁸

Ve 12. a 13. století vznikají také velké řády jako dominikáni, františkáni – řád založený v roce 1209 Františkem z Assisi a s nimi těsně spojený ženský řád sv. Kláry (klarisky).

Po Tridentském koncilu v 16. století nastala reforma řeholního stavu. Reformní odvětví starých řádů i zcela nové instituce se věnovaly duchovní správě mezi lidem. Koncil znovu volal biskupy k odpovědnosti za všechny chudé. „Například milánský arcibiskup sv. Karel Boromejský ve svém městě proslul obětavostí, s jakou se ujímal hladových a umírajících při epidemiích, kapucín sv. Felix sám žebřal v Římě pro potřeby chudých, sv. Ignác z Loyoly se po příchodu do Říma ujal organizace sociální péče, zřídil sirotčince, útulek sv. Marty pro prostitutky a vedl své spolubratry (jezuity) k tomu, aby navštěvovali nemocnice a sloužili nemocným.“⁹

⁷ FRANZEN, A., *Malé dějiny církve*. s. 155,

⁸ MARTINEK, M. a kol., *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. s. 52.

⁹ MARTINEK, M. a kol., *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, s. 55.

V poreformační Francii zanechal nesmazatelnou stopu sv. Vincent de Paul. Věnoval velkou pozornost vytváření skupin charitních dobrovolníků ve farních komunitách. S přesvědčením, že mezi duchovní a sociální nouzí existuje příčinná souvislost, zřídil roku 1625 společenství misionářských kněží Lazaristů. Ti měli dbát na povznesení života chudých a zároveň během svých venkovských misí ustanovovat dobrovolnické a svépomocné charitní skupiny.

Francouzská revoluce jako politický převrat znamenala výraznou trhlinu v charitní diakonii církve ve Francii. Z Francie vyhnání duchovní, řádové sestry a laici nesli s sebou do střední Evropy charitní francouzské ideály. Dokonce i pozdější rozmach diakonie evangelické církve v Německu byl duchovně inspirován dílem sv. Vincence de Paul.

„Počátky církevních řádů na našem území jsou těsně spjaty s šířením křesťanství v dosud silně pohanském prostředí přemyslovských Čech v poslední třetině 10. století. K prohloubení křesťanství v národě velmi platně přispěly i kláštery. Nejstarší z nich vznikly v době založení biskupství. Knížecí dcera Mlada kolem roku 970 n. l. založila klášter sv. Jiří a byla papežem po návratu z Říma ustanovena jeho abatyší. Křesťanská výchova dívčí šlechtické mládeže byla hlavním úkolem řeholnic.“¹⁰

Prohlubováním křesťanství a jeho pronikáním ke stále širším vrstvám obyvatelstva se, k převážně benediktinským komunitám, ve 12. století přidružily řehole premonstrátů a cisterciáků a později v témž století také komendy nově vznikajících řádů rytířských a křižovnických. „Přičiněním krále Vladislava bylo roku 1159 založeno první převorství řádu johanitů v pražském podhradí u Panny Marie pod řetězem. Po johanitech se v českých zemích usadily také druhé dva rytířské řády, templáři a němečtí rytíři. Dalšími řády byly mendikantské řehole jako například dominikáni a minorité. Ty do rámce svého programu zahrnuly i péči o nemocné a špitálnictví vůbec.“¹¹

V Čechách se se objevují minorité současně s dominikány nejprve v Praze. První klášter pro ženskou větev františkánů založila Anežka Česká, současnice a přítelkyně sv. Kláry v roce 1231. „Když zemřel otec Anežky, Přemysl Otakar I., neváhala ani okamžik a u svého bratra Václava I. si prosadila, že se bude věnovat zbožné

¹⁰ KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin 1.* s. 91.

¹¹ KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin 1.* s. 131.

a charitativní činnosti. Bratr jí věnoval pozemek na nábřeží Starého Města pražského, kde v roce 1232 založila špitál sv. Františka a dva kláštery – mužský a ženský. A právě do tohoto kláštera sama v roce 1234 vstoupila a stala se jeho abatyší.¹² Sama Anežka se intenzivně věnovala péči o nemocné a o své práci si dopisovala se současnicí a spolupracovnicí sv. Františka z Assisi, sv. Klárou.

Ve 13. století přibýly k medikantům i žebravé řády, zakládající svoji existenci rovněž na ideálu dosažení chudoby a nejprostších forem života.

„V polovině 16. století založil v době habsburské protireformace své domy v Čechách i řád jezuitů. Většina z nich sloužila jako katolické koleje a semináře. Řád se velice rychle šířil po Evropě a svojí důsledností se stal posléze nepohodlným řadě předních evropských vládců, na jejichž nátlak byl roku 1773 papežem zrušen. Obnoven byl až v roce 1814.“¹³

Také řeholní společnost Kongregacio Jesu (anglické panny) převzala spiritualitu Tovaryšstva Ježíšova. V Čechách byl první řeholní dům založen roku 1747 v Praze na Malé Straně spolu se školou pro dívky. Po odchodu z Prahy sestry založily řeholní domy se školami v zámcích ve Štěkní a Svojšicích u Kolína.

Duchovní monopol římskokatolické církve byl ukončen vydáním Tolerančního patentu v roce 1781 císařem Josefem II. Josefínská doba oslabilu moc římskokatolické církve i rušením některých klášterů, církevních škol a kostelů. „Řeholníci ze zrušených klášterů po roce 1781 měli možnost se uplatnit v duchovní správě. Rozešli se po farách, k nimž měl jejich klášter patronátní právo. Kláštery zůstaly jen správními centry, kde úřadoval opat nebo probošt s několika mnichy a v nichž byl noviciát a útulek pro přestárlé. Řeholníci, kteří se zabývali ošetřováním nemocných a vyučováním a výchovou mládeže, byli zásahu do vnitřního života ušetřeni.“¹⁴

Na konci 19. století se do Čech rozšířily také ženské řeholní řády ze západní Evropy, aby se podílely na péči o nemocné a výchově mládeže.

„Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského uvedl do Prahy roku 1837 profesor

¹²BAUER, J., *Ženy z rodu Přemyslovců*. s. 178.

¹³JIRÁSKO, L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. s. 77.

¹⁴VOJTÍŠEK, Z., *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*. s. 26.

A. Klár. Sestry ošetřovaly slepce v Klárově ústavu, zřídily si na Malé Straně noviciát a nemocnici a záhy svou činnost rozšířily po celých Čechách a Moravě.

Kongregace Školských sester, jež má kořeny ve Francii, se do Čech dostala v roce 1850 přes Německo a v roce 1854 se sestry přestěhovaly do Horažďovic, zřídily si tam noviciát a školu a záhy si zřídily další sídla. Spravovaly mateřské, obecné a měšťanské školy, obchodní školy, gymnázia, učitelské ústavy, jazykové školy a kurzy, hudební školy a školy pro ženská povolání.¹⁵

¹⁵VAŠKO, V., *NEUMLČENÁ kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.* s. 189.

2. Historie kongregace vincentek v Čechách do poloviny dvacátého století

Kongregací, která je významná pro moji práci, je Společenství sester křesťanské lásky svatého Vincence de Paul, které bylo po léta nedílnou součástí života v zámku v Oseku a o kterém pojednávají následující kapitoly.

Jedním z velkých obnovitelů náboženského života ve Francii 17. století byl také Vincenc z Pauly, který se stal velkým světcem křesťanské lásky k bližnímu. Svatý Vincenc duchovně čerpal a vycházel zvláště z evangelia svatého Lukáše, které je evangeliem chudých. Zaznamenává velká podobenství o Božím milosrdenství a zdůrazňuje univerzalitu spásy pro všechny. Znakem, který Vincenc de Paul zvlášť vyzvedá je podnětná síla Ducha svatého.

„Kongregace Vincentek je druhou nejstarší kongregací papežského práva. Založil ji roku 1634 v Paříži Vincent de Paul, zakladatel Lazaristů. První společnost pod vedením Luisy z Marillaku se nazývala Dcery křesťanské lásky. Apoštolskou stolicí byla potvrzena roku 1668. Hlavním posláním kongregace je činnost charitativní a výchovná.“¹⁶

Spiritualita sester Vincentek se obrací k odkazu svatého Vincence de Paul, podle něhož život z víry má pronikat veškerou činností zaměřenou na službu potřebným. Nejvýraznějším znakem této spirituality je dobrota. Sv. Vincenc ukazuje soucit jako podstatnou formu lásky k bližnímu. Blíženská láska musí být univerzální, přičemž pokud má být věrohodná, musí si vážit druhého bez ohledu na jeho původ, stav, vzdělání, majetek či vyznání. Další charakteristikou vincentinské spirituality je myšlenka, že lidé jsou navzájem za sebe zodpovědní. Cesta k Bohu vede skrze bližního a tak člověk, který pomáhá jinému žít, pomáhá žít všem ostatním.

Vznik Dcer křesťanské lásky podnítil po tridentském koncilu založení mnoha společenství s charitativním zaměřením. „Jedním z nich byly i Sestry svatého Pavla, které na přání kardinála de Rohan založily roku 1734 samostatnou kongregaci ve

¹⁶ JIRÁSKO, L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. s. 128.

Štrasburku. Přijaly spiritualitu sv. Vincence a založily mnoho dalších kongregací na území dnešního Německa, Rakouska a Itálie. Tato samostatná větev a kongregace Milosrdných sester sv. Vincence z Pauly, vzniklá ve Štrasburku, pronikla také do Rakouska a založila si tu nezávislé mateřské kláštery v Zamsu v Tyrolích, ve Vídni – Gumpendorfu, a chorvatském Záhřebu. Zakladatelkou gumpendorfského mateřince byla císařovna Karolína Augusta.¹⁷

Vídeňské sestry již od počátku přijaly původní stanovy sepsané svatým Vincencem. Z hlavního města monarchie se rozšířily do dalších jejích částí. Do Vídně začalo přicházet také mnoho dívek z Čech a hlavně z Moravy.

Roku 1841 vévodkyně Ernestina z Arenberku podepsala darovací listinu, kterou přenechala Milosrdným sestrám sv. Vincence ve Vídni pozemky v Pačlavicích na Moravě. O čtyři roky později, v roce 1845 byla v Kroměříži slavnostně otevřena řádová nemocnice. Brzy tam sestry zřídily i mateřskou školu a školu ručních prací. Po první světové válce v roce 1920 vznikla Česká provincie Milosrdných sester sv. Vincence de Paul v Kroměříži, která byla schválena roku 1922 Svatým stolcem jako autonomní s provinčním domem v Kroměříži. Sestry působily hlavně v nemocnicích, chudobincích, sirotčincích a mateřských školách. Na Moravě měla kongregace několik svých řádových domů – kromě Pačlavic a Kroměříže také v Brně, Zábřovicích, Kyjově a Strážnici.

Ovšem až vláda komunistické strany mezi lety 1948 – 1989 považovala církve za úhlavní nepřátele. Brzy po roce 1948 začala pronásledovat jejich představitele, roku 1950 násilně zrušila kláštery (obnoveny mohly být až po roce 1990) a odsoudila desítky řeholníků.

„Pro vedení Komunistické strany byl trnem v oku zejména komunitní život, který řeholnice, ale i řeholníci vedli. Vadila také jejich výrazná odlišnost a nejen to, jak se oblékali, ale i jejich soukromý život, jejich chování, nespolupráce v politické oblasti či jejich naprostá oddanost svému nadřízenému resp. sestře představené. V roce 1950 žilo v Československu v 670 řádových domech 11896 řeholnic, z toho v českých zemích žilo 7643 sester v 502 řádových domech z 32 různých ženských řádů a kongregací.

¹⁷ ZLÁMAL, B., *Příručka českých církevních dějin VI.*, s. 61.

Většina řeholnic pracovala v sociální oblasti, tedy zejména v nemocnicích a ústavech pro nemocné a chudé, v dětských domovech či útulcích či s tělesně nebo mentálně postiženými dětmi a dospělými. Mnohé také působily ve školství, kde vedly mateřské a základní školy, gymnázia, učitelské ústavy nebo se staraly o studentské internáty.¹⁸

Komunistický režim se původně chtěl držet plánu zredukování řeholních řádů, omezení počtů řeholníků a řeholnic a jejich umístění v soustředných kláštorech. Ovšem později sáhlo vedení po razantnějším postupu. Přistoupilo k likvidaci klášterních komunit, nejdříve těch mužských a následně i ženských.

Řeholní sestry měly být izolovány v internačních táborech, aby nemohly nikterak ovlivňovat socialistickou společnost. „25. ledna 1950 rozhodlo zasedání církevní šestky o tom, že mají být ženské řehole vyzvány k tomu, aby se zapojily do práce v nemocnicích a sociálních ústavech a bylo dohodnuto, že centralizace ženských řádů proběhne až po internaci řádů mužských. Hlavním cílem oficiální kampaně proti řeholím měla být konečná likvidace ženských řeholí.

10. července 1950 se sešel Státní Úřad pro věci církevní, jemuž předsedal Zdeněk Fierlinger, se zástupci několika resortů (školství, zdravotnictví a práce) a všichni se společně měli domluvit na konečném řešení likvidace ženských řeholí. Výsledkem jednání se stalo rozhodnutí, že budou sestry napříště pracovat v dětských domovech, starobincích, útulcích a ústavech pro tělesně a duševně nemocné. V Čechách měly sestry pracovat i v nemocnicích a na Slovensku pouze přímo v kláštorech.

Akce proti ženským řeholím byla započata v červenci 1950, kdy ve dvou vlnách, které proběhly od již zmíněného července do září 1950, bylo internováno 4262 sester v Čechách a 3074 na Slovensku. Řádové sestry byly internovány v bývalém piaristickém klášteře v Bílé Vodě na Jesenicku, ve Vidnavě, Zlatých Horách nebo Javorníku. Převážně nenáboženské severní pohraničí si komunisté vytipovali pro jejich internaci jako nejvhodnější.

Z celkového počtu internovaných sester bylo 2000 řeholnic přesunuto do oblastí průmyslu, zejména do oblastí lehkého průmyslu, hlavně do textilní výroby a zemědělství. Přičemž řeholnice pracovaly izolovány od ostatních pracovnic pod neustálým policejním dohledem. Ovšem sestry, které bylo nutné nahradit, jelikož

¹⁸ VLČEK, V., *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem*. s. 79-80.

zastávaly nepostradatelné funkce, například jako ošetřovatelky v nemocnicích, měly být internovány postupně a ve svých funkcích nahrazeny civilními pracovníci.¹⁹

Sotva si však sestry stačily zvyknout na nové prostředí, byly znovu roztrženy a přemísťovány. Skupina dvaceti pěti sester z kongregace svatého Vincence byla z Bílé Vody přesunuta do zámku v jihočeské Štěkni, kde měla sídlo a školu kongregace anglických panen. Odtud sestry docházely pracovat do zámku v Oseku a postupně jej připravovat na přijetí prvních chovanců.

Ženský řád Kongregacio Jesu je první ženská kongregace na světě. Vznikla v roce 1609 jako společenství nezávislé na mužském řádu, zaměřené na vzdělávání dívek. Papežské uznání obdržela kongregace až v roce 1877. Protože první sestry pocházely z Anglie, lidé jim říkali také „anglické panny“.²⁰

¹⁹ VLČEK, V., *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem*. s. 24.

²⁰ JEŽKOVÁ, A., *Tichá srdce, příběhy míst a lidí*. s. 353.

3. Historie oseckého ústavu v letech 1955-1988

3.1. Historie objektu ústavu

Ves Osek nedaleko Strakonice získala své původní pojmenování pravděpodobně podle místa, kde se nacházelo větší množství osekaných kmenů, nejspíše na kraji lesa. První písemná zmínka o Oseku je poměrně pozdní, je obsažena v listině vydané v Radomyšli dne 27. března 1392. v textu této listiny se objevuje jméno jistého Vláška, drobného šlechtice s predikátem „z Oseka“, o němž však další prameny mlčí. Další zprávy pocházejí z 15. století, kdy zdejší šlechtický majetek připadl jako odumřel po předchozích majitelích několika oblíbencům krále Václava IV. Ve druhé polovině 16. století došlo dalšími majiteli k výraznější renesanční přestavbě původní středověké tvrze. Po smrti další majitelky panství hraběnky Marie Aloisie Morsinové v roce 1778, přestavěl její syn starou tvrz na malý zámek. Jedněmi z posledních majitelů zámku byli manželé Eduard a Marie Karolína Doubkovi, kteří nechali v roce 1911 celý objekt přestavět a rozšířit v pseudobarokním stylu. Po smrti Eduarda Doubka převedla vdova vlastnictví zámku na svoji dceru, která byla provdaná za barona Karla Hildprandta z Ottenhausenu, majitele zámku v Blatné. V jeho vlastnictví byl zámek i velkostatek k němu příslušející až do roku 1948, kdy mu byl zkonfiskován.²¹

Ve vnitrozemí českých zemí mělo provádění konfiskací menší význam a rozsah, než tomu bylo v pohraničí. V okresech ve vnitrozemí se jednalo především o půdu německé šlechty a statkářů -kolaborantů.

Nastupující socialistický režim vědomě ničil, nebo alespoň mlčky toleroval likvidaci národního kulturního dědictví. Kromě knihoven a depozitářů klášterů, soukromých sbírek, činnosti nakladatelství, archivů, zákazu činností spolků, šlo zejména o hmotné kulturní památky. Veškeré kláštery a většina kostelů, jakož i církevních budov, byly rozděleny mezi armádu, policii, zemědělská družstva nebo podniky. Gotické chrámy se staly součástí vojenských objektů, originální památky byly zdemolovány a přetřeny vojenskými khaki nátěry, z kostelů se staly sklady zeleniny,

²¹ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 15.

z deponitářů výrobní střediska nebo policejní archivy. Režimu a jeho zástupcům chyběla idea krásy a hodnoty.²²

Po konfiskaci zámek ani hospodářské budovy nikdo neopravoval, a tak začaly chátrat. Silné vichřice v roce 1954 očesaly z části střech zámku krytinu, a co nestačily zničit, dokončily kroupy. Do zámku teklo, ze zanesených okapů vyrůstaly stromy. Vichřice vyvrátila přestálé stromy v zámeckém parku a také poničila hrob generála Arnolda.

V únoru roku 1949 byl schválen zákon o jednotných zemědělských družstvech. Pozemky stejně jako budova zámku a přilehlé objekty zámeckého velkostatku byly poskytnuty Národním pozemkovým fondem nově vzniklému zemědělskému družstvu, které pro zámek nemělo jiné využití a tak jej používalo jako skladovací prostory pro obilí nebo brambory. Zámecký inventář byl postupně rozebrán místními občany, aby zmizely i poslední známky bývalého lesku.

²² KABÁT, J., *Psychologie komunismu*. s. 344.

3.2. Počátky ústavní péče v Oseku

Předmětem zájmu komunistického režimu po roce 1948 se staly i církve. V roce 1950 se terčem komunistických útoků staly kláštery. „V noci ze 13. 4. 1950 je obsadila policie, mnichy soustředila na několika vybraných místech v pohraničí a bránila jim v jejich činnosti. V létě téhož roku bylo obdobným způsobem zlikvidováno 245 ženských klášterů a také jeptišky byly uvězněny.“²³

„Oproti perzekuci mužských řádů byly ženské řády přesunuty do pečovatelských ústavů a různých domovů a takto byly ze společnosti izolovány. Ačkoli byly mnohdy režimem šikanovány – nuceným stěhováním, internací představených či zákazem přijímání novic, mohly v těchto ústavech, uzavřených od společnosti, dodržovat řeholní způsob života a nosit řádový šat.“²⁴

Na většině prací, které bylo potřeba provést na jejich nových působištích se podílely i řádové sestry z různých, v Československu působících, řádů a kongregací, které byly po likvidaci řádových domů a stažení z nemocnic rozvezeny na různá místa, kde by, podle tehdejší ideologie, mohly socialismu nejméně škodit. Takovými místy byly především domovy důchodců a zařízení (ústavy) pro postižené, ať tělesně tak mentálně. Domovy důchodců byly obvykle zřízeny ve starých domech nebo v neudržovaných, někomu zabavených zámečcích. Chátrající sídla s vysokými stropy prostupovala vlhkost kvůli špatné možnosti vytápění. Hlavně však v příliš velkých místnostech pobývalo i šest, deset, dvanáct osob dohromady.

„Život řeholních sester byl trvalou službou Bohu a bližnímu. Méně se ví o jejich profesionalitě. Byly mezi nimi absolventky zdravotních škol, učitelských ústavů, lékařky, psychologičky, právníčky. Prosté či vzdělané, neštítily se žádné práce.“²⁵

Řeholnice měly minimální osobní nároky, neměly starost o rodinu, mohly se zcela věnovat službě bez ohledu na pracovní dobu. Většinou bydlely v areálu ústavů nebo v jejich blízkosti, přišly pomoci kdykoliv na zavalanou. „Armáda obětavých řeholních

²³ PERNES, J., *Československo 1949 – 1992*. s. 15.

²⁴ VLČEK, V., *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem*. s. 80.

²⁵ VAŠKO, V., *NEUMLČENÁ kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. s. 189.

sester, které plníce příkaz křesťanské lásky k bližnímu, nepožadovala odměnu, kterou by měly sestry dostávat jako ostatní civilní pracovníci.²⁶

Chátrající objekt zámku byl, po několika letech nevyužívání ze strany zemědělského družstva, přidělen Diecézní katolické charitě v červenci roku 1955, aby v něm zřídila Zaopatřovací ústav, čili domov pro mentálně postižené chlapce. Předání zámku Charitě objekt jako stavební památku vlastně zachránilo. Charita začala s opravami krytiny, podlah, elektrických, vodovodních a kanalizačních rozvodů.²⁷

„Na první dojmy, které měla po příchodu do oseckého zámku, vzpomíná sestra **Stefanie** takto: „V Oseku byla strašná spoušť. Tam nebyl ani žádný park. Všechno bylo zarostlé křovím. Bylo to hrozné. Dole v zámku byla veliká hromada brambor, v ostatních místnostech bylo zboží, spousta myší. Všechny záchody byly ucpané. My jsme dělaly úplně všechno. Ty nejtěžší práce. Kácely stromy, pracovaly na výkopech, i u zedníků jsem pracovala, já například tři roky. Nebyla žádná technika, všechno se muselo dělat ručně. Tahat kameny i cihly. Sestra **Anézia** k počátkům ústavu dodává: „S vodou byly zpočátku také velké problémy. Nosily jsme ji v konvích od studny. Vařily jsme v kotli a na malém sporáku. V kuchyni jsem byla zpočátku úplně sama, vařila jsem pro nás pětadvacet a čtyři dělníky. Musela jsem uvařit jídlo, rozdat, uklidit, navíc nosit vodu, přinést dřevo z parku. Zpočátku tady žádní chlapi ještě nebyli. Nebylo kde se umýt. Bylo tu jen takové koryto, ve kterém se sestry myly i se v něm pralo. Když potom přišli chlapi, bylo to snazší. Pomáhali v kuchyni, uklízeli, myli nádobí, nosili talíře a obsluhovali ostatní.“²⁸

O nejstarší historii ústavu rovněž podává zprávu paní **Jaroslava Mrkvičková** z Oseka, která v ústavu pracovala od roku 1964: „*Řádové sestry, které se na Slovensku nechtěly vzdát své víry, byly převezeny tajně v noci do Čech do Štěkně. Údajně vůbec nevěděly, kam jedou a kde nakonec skončí, alespoň tak mi to líčila sestra Róza. A dostaly se sem do Oseka. A tady to byla hrůza. Parkety vymlácené, všechno vykradené.*

²⁶VAŠKO, V., *NEUMLČENÁ kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.* s. 190.

²⁷VAČKÁŘOVÁ, J., *Kronika obce Oseka a okolních vsí.* s. 319.

²⁸ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005.* s. 25.

„ Co si pamatuji, tak po válce byl park veřejně přístupný a já jsem tam také chodila. Vzpomínám, že jsem se jednou zašla podívat do zámku a po dřevěných schodech jsem vystoupila do prvního patra a tam bylo obilí. Parkety byly nadzdvížené. Sestry tam udělaly spoustu těžké práce. Všechno musely uklidit, vynést a upravit. Státní statky využívaly prostor zámku jako skladové prostory a umíte si představit, když na parketách leží dlouhou dobu obilí, jak asi potom vypadají.“²⁹

²⁹ Rozhovor s paní Jaroslavou Mrkvičkovou ze dne 24. 4. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

3.3. Založení zahrady a hospodářství

Složitá poválečná situace byla znát i při zajišťování potravinové soběstačnosti nejen řádových sester ale později i přicházejících chovanců ústavu. Válka omezila v zemědělství provádění nutných oprav, staveb a renovací. V zemědělství nebylo strojové vybavení, budovy byly staré, mnohdy staleté. Urychlená kolektivizace kombinovaná s několika méně úrodnými roky již dost komplikovanou situaci v zásobování obyvatelstva ještě zhoršila.

Začátky působení Charity v Oseku, jak je dobře patrné z předcházejících řádek, nebyly vůbec snadné. Jak vyplývá ze zápisů o předání, zemědělci si vymohli užívání administrativní budovy u zámku, a rovněž užívání některých pozemků, například zelinářské zahrady nebo třešňovky na Vápenci.

Řádové sestry se měly stát nejen pečovatelkami pro mentálně postižené chlapce, ale součástí jejich práce mělo být i částečné materiální zabezpečení, hlavně potravinami, a proto se zároveň budovalo hospodářství a zahrada.

Sestra **Štefánie** opět vzpomíná: „ První ředitel pan Prokopius si na hospodářství velmi zakládal. V ústavu bylo šest krav, dvacet prasat, kůň, slepice a kachny. Když nám zemědělci předali stromovku, nastala další práce. Stromy byly mladé a divoké. Musely jsme je ostříhat. Měsíc jsme měly co dělat. Ústav pěstoval hovězí dobytek, prasata, koně a drůbež, my jsme se staraly o ústavní a ještě jsme chodily pomáhat do statku, abychom dostaly zrní.“

Jeden z prvních civilních zaměstnanců pan **Karel Dolejš** vypráví o začátcích hospodaření takto: „ *Pan Prokopius byl prozíravý člověk. Hospodář. Peněz od státu bylo málo a tak jsme se snažili si pomoci sami. Měli jsme velkou zahradu, pole. První sestřičky, které do ústavu přišly, byly z venkova a tak věděly, jak se co pěstuje nebo chová. Měli jsme šest dojnic a prasata. Asi tak dvakrát do měsíce se zabíjelo, aby bylo maso. Některá selata se také prodávala. Měli jsme dvě stě až tři sta slepic a kachny. Kluci chodili pomáhat do zemědělského družstva, ale ani to nemělo moc peněz a tak nám platili v naturáliích, jako byly brambory nebo obilí pro zvířata.*

*Pan ředitel tehdy upřednostňoval práci na poli. Polnosti byly hlavní, zahrada pro něho nebyla moc důležitá. V zahradě tehdy pracovala sestřička **Dorothea**, pracovitá a obětavá žena, a po ní přišla sestřička **Sebastiána**. Zahrada byla tehdy daleko větší a sestřičky na ní dělaly všechno ručně. Bylo mi líto, jak se plahočí a jak kluci tahají za sebou ruchadlo a brány ručně a tak odpoledne, když pan ředitel odjel, vzal jsem náš starý traktor a už jsem byl v zahradě a udělal sestřičkám vše potřebné. Posekal, zoral. Sestřičky byly šťastné, protože co já jsem měl za chvíli, ony dělaly celý den.*³⁰

Výraznou postavou mezi oseckými řádovými sestrami byla sestra **Sebastiána**, obětavá zahradnice a neúnavná pěstitelka léčivých bylin. Její péče o sběr a sušení divizny, heřmánku a slézu maurského byla vždy příkladná. Nelenila i v noci vstávat a obracet květy na sítech aby dobře proschly. Na chlapce byla sice přísná, ale vedla je k pracovitosti, vytrvalosti a pečlivosti. Dostávali vždy první plody ze zahrady a jejich poctivou práci neopomínala ocenit vždy nějakým pamlskem.

„Na své působení v osecké zahradě sestra **Sebastiána** vzpomíná: Pro chlapce jsem byla matka i policajt, jinak to nešlo, práce bylo hodně a musela se udělat. Chlapci pokaždé neměli náladu, někdy se jim pracovat vůbec nechtělo, bylo těžké je pro práci získat, ale úkoly čekaly. Co dalo práce léčivky nasbírat a usušit, ale byla to krásná práce. Později se ke mně na práci v zahradě připojila i sestra **Baziliána**.“³¹

Na sestřičku **Sebastiánu** vzpomíná také bývalý vychovatel pan **Antonín Pačínek**:
*„Zahradnice, **Sebastiána**, měla od stálého pobytu venku za každého počasí tvář opálenou a zbrzděnou hlubokými vráskami. A když se smála, přibýly jí další kolem úst a očí. Nevím proč, ale u ní mi smích připadal neveselý, až bolestný. V kapsáři pod zástěrou mívala vždy po ruce nějaká semínka, nebo oříšky. Krátila-li si cestu přes park, poletovali okolo ní ptáčci a poskakovaly veverky, a ty pamlsky jí brali přímo z rozpraskaných dlaní. Na sestru **Sebastiánu** mám ještě jednu úsměvnou vzpomínku. Se sousedem jsme u sestřiček dávali dohromady nějaké regály. Daly nám dobrou svačinu včetně plzeňského piva, každému skleničku od limonády plnou slivovice, a jako nášup jsme si směli jít do zahrady nasbírat jahody. Jak jsme tak sbírali a košíčky se nám plnily, řekl jsem kolegovi: „No, to už by mohlo stačit, ať jim taky něco zbude. Opodál*

³⁰ Rozhovor s panem Karlem Dolejšem ze dne 30.1 2016, záznam uložen v archivu autorky.

³¹ ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 25- 26.

stojící Sebastiána řekla památnou větu: „Len si berte, dokud nám to Pán Boh a ti vaši komunisti trpí!“³²

„Na práci v zahradě pamatovala ve vzpomínkách i sestra **Belarmína**: „S chlapci jsme chodili na diviznu hned z rána, dokud nevyšlo sluníčko, protože jakmile vyšlo, divizna již padala. Chodili jsme i na sléz maurský, i na pole jsme chodili často. Zahradníci neměli volnou ani sobotu a někdy ani neděli, neboť sestra Sebastiána je neustále naháněla, bylo třeba zalévat, sázet a sklízet. Zkrátka na zahradě bylo pořád co dělat a sestra Sebastiána neuměla zahálet.“³³

Kdykoliv ústav přivezl do sběrný léčivých bylin ve Vodňanech nějaké byliny, byly vždy vykoupeny za nejvyšší cenu, neboť ústav byl známý, právě díky sestře Sebastiáně , jejich vynikající kvalitou.

Jeden takový výkup popisuje pan **Petr Šulista starší**: „*Vzpomínám na příhodu, kdy jsem jako ředitel ústavu jednou spolu s klientem Jaroslavem vezl do Vodňan tři pytle usušené divizny. Nějaký pán před námi právě přijímal peníze asi za pět kilo usušeného heřmánku. Po něm jsme my dostali za diviznu bezmála dvacet tisíc korun. Když to pán viděl, přistoupil ke mně a povídá: Takové množství divizny jsem ještě neviděl. Kde to pěstujete? Já na to: Na zahradě, ale to není všechno, to my ještě alespoň dvakrát přijedeme. Pán vyvalil oči a řekl: To musíte mít velkou zahradu. Máme, vid', synku, dvakrát denně sbíráme, celé dny sušíme, ale jak vidíte, vyplatí se to, řekl jsem a podíval se na Jardu vedle sebe. Ten souhlasně přikývl. Onen pán ale netušil, že na sběru a sušení divizny se tehdy v ústavu podílelo dvacet chlapců a vedle sestry Sebastiáný i sestra Baziliána.*“³⁴

³² Rozhovor s panem Antonínem Pačínkem ze dne 15. 6. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

³³ ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 27.

³⁴ Rozhovor s panem Petrem Šulistou starším ze dne 8. 3. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

3.4. Zdravotní péče v počátcích ústavu

Po druhé světové válce nastaly změny ve společnosti a změnil se i pohled na zdravotnictví a jeho organizaci. Byly zřízeny ústavy národního zdraví a bylo rozhodnuto, že řádové sestry budou nahrazeny civilními. Toto přineslo řadu komplikací, protože civilních ošetřovatelek bylo málo. Další pozitivní změny byly zaznamenány v nárůstu počtu nemocničních lůžek, byly vybudovány nové polikliniky, poradny, lázeňské léčebny, výzkumné ústavy, systém vzdělávání a dalšího vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví apod.

„Zdravotnictví 50. let prodělávalo postupnou „revoluční přestavbu“, tj. likvidovalo pozůstatky starého, tedy solidního a dobrého zdravotního systému a nahrazovalo jej novým. Ten byl založen na centralizaci, plánu, unifikaci léčebných metod a přístupů a na administrativním členění podle místa pobytu. Nemocnice, zejména do poloviny 60. let, měly zoufalý nedostatek techniky, minimum nových léčebných postupů nebo farmak na úrovni doby. Od 50. let přineslo zdravotnictví obsahově mnoho změn. V první řadě to bylo očkování a povinný screening. Postupně začala být úspěšná snaha zachytit TBC a postarat se o očkování vůči zásadním nemocem. Dá se říci, že v 60. letech vymizely v tehdejší Československu všechny nebezpečné nemoci typu tuberkulózy, černého kašle nebo obrny.“³⁵

Protože většina řádových sester pracujících v osekém ústavu přišla z nemocnic, jaksi se předpokládalo, že si s většinou zdravotní péče o mentálně postižené chlapce poradí sama. Pokud se stal nějaký větší úraz, třeba při práci, nebo závažnější onemocnění, které bylo nutné řešit hospitalizací, odváželi se opatrovanci do nemocnice ve Strakonících. Ale dobrým duchem zdejšího ústavu byla sestřička **Róza**.

Paní Jaroslava Mrkvičková loví střípky vzpomínek ze své paměti: „*Setru Rózu brzy po příchodu do osekého zámku zavřeli. Kdysi mi vyprávěla, že má bolavé oči jen*

³⁵KABÁT, J., *Psychologie komunismu*. s. 338.

*z toho, jak byla v tmavé cele, a že jedla hodně mrkev, aby si zachovala zrak. Do zámku se vrátila asi po roce, tedy v roce 1957.*³⁶

Paní **Zdeňka Peterková** z Oseka vypovídá: „*Sestra Róza byla velice schopná a ochotná, jako zdravotní sestra. Nebylo snad stavení ve vsi, kde by někoho neošetřila či neporadila, co dělat s nemocným. Díky ní se lidé z Oseka a přilehlých obcí dívali na zámek a jeho obyvatele vcelku dobře. Ona dokázala s lidmi mluvit a získat si je. Byla vlastně, po pravdě řečeno poloviční doktor, neboť si skutečně uměla se vším poradit a její diagnóza byla málokdy mylná. Ona pomáhala především dětem, hlavně za nimi chodila, třeba i v noci.*“³⁷

Pan Antonín Pačínek vzpomíná takto: „*Samozřejmě, i sestřičky byly jenom obyčejné ženské, kterým navzdory důstojnému vzezření nechyběla určitá dávka smyslu pro humor, a to nejen co se týkalo aprílových žertíků. Láďa, známá firma z druhého oddělení, se jednou poflakoval na cestě mezi zahradou a zámkem. Už z dálky zmerčil vrchní sestru Rózu v doprovodu jakési návštěvy, a jako dobře vychovaný muž chtěl všechny pozdravit. Rozběhl se, ale díky špatné koordinaci pohybů se mu nohy zamotaly, sám o sebe zakopl, a rozplácl se přímo před nimi. Róza situaci pohotově vyhodnotila, a skoro omluvně prohlásila: „Somári sa váľajú, bude pršat!“*“³⁸

³⁶ Rozhovor s paní Jaroslavou Mrkvičkovou ze dne 24. 4. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

³⁷ Rozhovor s paní Zdeňkou Peterkovou ze dne 11. 2. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

³⁸ Rozhovor s panem Antonínem Pačínkem ze dne 15. 6. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

3.5. Kulturní vyžití pro chovance ústavu

„Období totality často i nepřímo a dlouhodobě blokuje tvořivý volný čas. Byly vypracovány programy pro úplné manipulování s volným časem ve škole, během rekreace, v jakémkoli ústavu. V tomto období mezi mladými lidmi klesal zájem o některá tradiční odvětví volnočasové činnosti, jako byl například sborový zpěv a recitace, folklór a částečně i divadlo. Se značným znepokojením bylo pozorováno šíření forem pasivní zábavy, tehdy především poslouchání rozhlasu a již od konce padesátých let hlavně sledování televize. Velké popularity se s rozvojem motorizace dočkaly různé zájezdy, často spojené s kulturním programem, hlavně návštěvou hradů a zámků.“³⁹

Po příchodu prvních klientů do částečně opraveného objektu zámku bylo ještě hodně práce, na které se chlapci podíleli. Ale sestřičky se jim snažily tuto práci nějakým způsobem zpříjemnit a zároveň je pro další práci motivovat.

„Na tuto činnost také ráda vzpomíná sestra Belarmína: „Když někdy přišlo a nemohly jsme jít s chlapci do zahrady, dělali jsme ruční práce. Chlapci se vzájemně pozorovali, kdo co udělá, kdo to má hezčí. Pracovala jsem tehdy ve druhé výchovné skupině se sestrou Justou, která byla velice šikovná. Připravovala jednotlivá vystoupení například na karneval, nacvičovala kulturní vystoupení a pásma. Sama sestra **Justa** na své působení vzpomíná takto: „S chlapci jsme nacvičovali různá divadelní představení. Divadlo jednou viděl i náš pan biskup, moc se mu líbilo, takže hned o tom napsal zprávu do novin, do časopisu. Představení se konalo v zámku, dole v sále a účastnili se ho rodiče i lidé ze vsi. Každý rok se nacvičovalo něco jiného.“⁴⁰

Pan Karel Dolejš si na kulturu v oseckém ústavu vzpomíná takto: „*Večery se tehdy netrávily u televize, ta nebyla. Bylo jen sem tam nějaké rádio. Po večeri bývaly nejrůznější kroužky, zpívalo se, nacvičovaly se besídky. Také jsme jezdili na výlety.*

³⁹KABÁT, J., *Psychologie komunismu*. s. 423.

⁴⁰ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 27.

*Ústav měl starou erenu (nákladní vůz Praga RN), která byla uzpůsobená na přepravu osob. Mohl jsem na korbě převážet až dvacet lidí. S chlapci z výchovných oddělení jsme jezdili i na dlouhé výlety, například do Prahy do ZOO a cestou zpátky jsme se zastavili na Svaté hoře u Příbrami. Nebo jindy jsme jeli trasu Mariánské Lázně, Karlovy Vary a zpět přes Plzeň. Čím déle jsme se vraceli, tím měli chlapci větší radost. Sestřičky s sebou pokaždé vezly bohatý proviant, ale přesto největším potěšením pro chlapce bylo, když jsme se někde při zpáteční cestě zastavili v restauraci a tam byla podávána káva, ti schopnější dostali pivo a ti ostatní dobrou limonádu. Všechny tyto akce byly pro chlapce odměnou za těžkou práci, kterou museli udělat zejména při sezónních pracích.*⁴¹

K nejatraktivnějším akcím roku vždy patřily maškarní karnevaly. Tehdy probíhaly pouze v ústavu. Sestřičky se uměly postarat o patřičnou atmosféru. Občerstvení bylo připraveno jako dnes na švédských stolech, každý si mohl vzít, co chtěl a kolik chtěl, ale chlapci byli ukázněni. Na stolech byl vedle jelítek, jitrniček a tlačanky z vlastní produkce také na kolečka nakrájený salám a zákusky. Sestřičky byly prvotřídní kuchařky a zvláště zákusky a buchty, které pekla sestřička **Palmira** neměly konkurenci, což ostatně mohu potvrdit z vlastní zkušenosti i já sama.

Když se osecký ústav stal jednou ze součástí Krajského ústavu sociální péče, vždy v létě probíhaly v rekreačním středisku Lhotka u Černovic sportovní hry pro chovance všech ústavů v Jihočeském kraji. Chlapci soutěžili v disciplínách pro jednotlivce, jako byl skok do dálky, hod míčkem nebo běh, tak i v kolektivních hrách, například v kopané.

Pro klienty ústav v průběhu roku rovněž zajišťoval celou řadu kulturních a společenských akcí, jako například návštěvy výstav a divadel. Dvakrát také do Oseka přijel člen Symfonického orchestru Československého rozhlasu profesor Václav Žilka, aby zde chlapcům v parku zahrál na flétnu. Pro bližší informace o těchto koncertech jsem kontaktovala, prostřednictvím jeho dcery herečky paní Veroniky Žilkové, manželku pana profesora paní Olgu Žilkovou. Ta mě odkázala na MUDr. Čadkovou, která se těchto výchovných a dobročinných koncertů také zúčastňovala a velice dobře si

⁴¹ Rozhovor s panem Karlem Dolejšem ze dne 30.1.2016, záznam uložen v archivu autorky.

vzpomíná na spolupráci s tehdejšími řediteli panem Šulistou, s nímž koncerty domlouvali.

Řádové sestry také působily na obyvatele okolních obcí. Na tuto dobu vzpomíná paní **Jana Stieberová** z nedaleké Radomyšle: „*Byli jsme tehdy ještě děti, ale pamatují si, jak jsme po ní cestou pod kostelem svatého Jana chodili do Oseka za sestřičkami, které nás učily zpívat v kostelním sboru. Vždycky jsme hodinku zpívali a potom jsme s kluky třeba v létě hráli fotbal, děvčata proti chlapcům. Sestřičky, které je měly na starost, když zpozorovaly, že děvčata někdy prohrávají, neváhaly ani chvíli, vykasaly suknice a zapojily se se smíchem také do hry. Když nám pomohly vyhrát, nebo alespoň remízovat, zasloužili jsme si všichni nějaké dobroty od sestřičky Palmíry. A co jsme nesnědli, zabalila nám sestřička na cestu. Doma maminky chválily, jaké má sestřička dobré cukroví a když jsme šli příště, museli jsme jí říct o recepty na pečení. Takže si myslím, že tyto recepty jsou i dnes považovány v mnohých rodinách za rodinné zlato.*“⁴²

Na své začátky ve hraní na harmonium si vzpomíná také další z radomyšlských rodaček, paní **Pavla Mrázová**, jedna ze zakládajících členek kostelního sboru svatého Martina v Radomyšli. „*Sestřička Anna se mnou měla obrovskou trpělivost. Někdy se mi nechtělo, jako každému dítěti, ale ona mi dokázala ukázat krásu hudby a způsob, jakým i hudba může pomáhat nejen postiženým, ale i těm, kdo mají nějaké trápení.*“⁴³

Pan Antonín Pačíněk, který dlouhá léta v našem zařízení také pracoval, vzpomíná také na některé zážitky se sestřičkami: „*Vždy jednou za měsíc se, jako na jiných odděleních, konala oslava svátků a narozenin. Z kumbálu se vytáhly bubny, já přinesl kytaru, Karel Dolejš saxofon, a chovanec Jára klávesovou harmoniku. Jen jsme oslavencům začali hrát, zjevila se sestra **Speciůza**. Nejen, že se neobrátila na podpatku, že půjde na televizi jinak, ale požádala o paličky, sedla za bicí soupravu a několik písní nám odbubnovala.*“⁴⁴

⁴² Rozhovor s paní Janou Stieberovou ze dne 20. 7. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

⁴³ Rozhovor s paní Pavlou Mrázovou ze dne 20. 7. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

⁴⁴ Rozhovor s panem Antonínem Pačínkem ze dne 15. 6. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

3.6. Duchovní činnost sester v ústavním životě

Nedílnou součástí snah o vybudování nového socialistického životního stylu tvořila i ateistická propaganda. V poúnorové době došlo k pokusům o zásadní změnu v obsahu tradičních náboženských svátků. U Velikonoc byl zdůrazněn jejich rozměr jako oslavy jara a zároveň jejich propojení s různými lidovými tradicemi. Vánoce se měly přeměnit hlavně na oslavu pracovních úspěchů a s nimi spojeného konzumu. Skromný Ježíšek měl být nahrazen ze Sovětského svazu importovaným žoviálním Dědou Mrázem.⁴⁵

Ve vzpomínkách sestry **Belarmíny** se objevuje i toto: „V neděli chlapci pravidelně chodili do Radomyšle na mši svatou, což byla taková hezká vycházka. Dostali se z ústavu ven, šli spolu se sestřičkami lesem. V kostele zpívali. Byl to pro ně skutečně svátek.“⁴⁶

„Na své mnohaleté působení v oseckém ústavu s vděčností a dojetím vzpomínají i další sestřičky, které společně vypověděly: Chlapci vždy nejintenzivněji prožívali předvánoční období. Dobře věděli, že o vánocích přijde Ježíšek s dárky, ale že je přinese pouze hodným dětem. Společně s chlapci jsme uvažovaly, koho pochválíme, že je hodný, pracovitý, slušný, nepere ses ostatními, večer na pokoji nekřičí, nepoužívá sprostá slova, je čistotný a podobně. A chlapci se skutečně snažili být hodní. Večer při společném posezení jsme se učili zpívat vánoční koledy nebo vystřihovali z papíru ozdoby na stromeček. Chlapcům jsme dali možnost, aby si sami řekli, co si pod stromeček přejí. Přání byla různá – beranice, ponožky, tepláky, šála, tužka, pero, dopisní papír, obrázková knížka, foukací harmonika nebo pohlednice. Chlapci se těšili i na štedrovečerní večeři, na kapra. Po dobré večeři šli se sestřičkami do společenské místnosti, což byl velký zámecký sál, kde už byl ozdobený vysoký vánoční stromeček a pod ním velké množství dárků. U stromečku jsme si zazpívali všichni vespolek vánoční koledy, a potom se rozdělovaly dárky. Radost byla veliká a upřímná.

⁴⁵KNAPÍK, J. – FRANC, M. a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. s. 58.

⁴⁶ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 27.

Druhého dne – v den Božího narození – sestřičky připravily nejkrásnější šaty a po snídani jsme společně šli na pobožnost do Radomyšle.

Podobná atmosféra panovala i před Velikonocemi. V pondělí velikonoční měli chlapci největší radost, když některou ze sestřiček postříkali voňavkou nebo vodou. Těšili se z čokoládových vajíček a cukrovinek.⁴⁷

Já sama si z doby mého raného působení ve zdejších ústavu pamatuji, že při každé noční službě nám s prací pomáhal zpěv řádových sestřiček na první ranní mši, který se linul ze zdejší zámecké kaple, který na harmonium vždy doprovázela sestra **Anna**.

Ale chlapci nechodili za duchovní potěchou pouze mimo ústav. Do zámecké kaple každé pondělí docházel pan děkan z Radomyšle a sloužil pro klienty mše. Někteří chlapci pak chodili také ministrovat na nedělní mše do farního kostela sv. Martina v Radomyšli, nebo při pohřbech zdejších občanů v poutním kostele sv. Jana.

Sestřičky vedly klienty nejen k práci, ale i k víře. Vzhledem k jejich mentálnímu postižení, jim ale musely vysvětlit vztah s Bohem tak, aby ho chlapci dokázali pochopit. A ti ho chápali různě. Na jeden rozhovor klientů s Bohem v kapli vzpomíná sestra **Margareta** takto: „*Jednou byli v kapli dva kluci, myslím, že to byli Pepíček se Štěpánem. Modlili se chvíli společně a najednou Pepíček povídá: „ Viš, Pane Bože, já tady mám ted' kedlubnu, tak já si jí ted' sním , a ty si tu zatím povídej se Štěpánem.*“⁴⁸

⁴⁷ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 42.

⁴⁸ Rozhovor se sestrou Margaretou Marií Brindzovou ze dne 22. 9. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

3.7. Výchovná práce v ústavních podmínkách

„Výsledky prakticky realizovaného školství v Československu po druhé světové válce byly v lecčems rozporuplné. Obvykle převládal dojem, že nic nemůže být lepšího než tradice jednoho z největších pedagogů historie – Jana Amose Komenského, filosofa, protestantského kněze, biskupa jednoty bratrské, humanisty. Komenský skutečně představoval neuvěřitelný obrat v dějinách školství, zejména akcentem na rozvoj ducha, na etické aspekty člověka a smysl života. Ale v rozporu s tím ještě do dvacátého století přetrvával ve většině škol na světě, včetně československých, způsob označovaný jako analytický, s akcentem na paměť, znalosti a mechanické aplikace. Československý školský systém po komunistickém puči zvolil to, co bylo čistě nejjednodušší a nejučelnější. I v novém režimu škola pokračovala v tradici biflování a drilování, zcela eliminovala diskusi a vlastní tvořivost se považovala za problém.“⁴⁹

Do oseckého ústavu v jeho začátcích nastoupilo asi dvacet chlapců ve věku dvanáct až dvacet let. Na první zkušenosti s nimi vzpomíná sestra Justa: „Chlapce jsme učily počítat, podepsat se. Vždycky jsem jim říkala: Učte se počítat, jednou budete dostávat důchod, a když si ho nebudete umět spočítat, tak vás oklamou. Někteří se ale nechtěli nic učit, a raději dělali všechno možné, jen aby se učit nemuseli. Musely jsme chlapce naučit i některé pracovní činnosti, jako pracovat se zvířaty nebo kosit trávu. Také jsme s chlapci nacvičovaly různá divadelní představení, chlapci měli rádi ruční práce.“⁵⁰

Právě ruční práce mají v oseckém ústavu dlouholetou tradici. Řádové sestry totiž již od počátku svého zdejšího působení vedly chlapce i k činnostem veskrze dívčím, mezi něž patřilo především vyšívání, pletení, háčkování a vázání rohoží. Zejména vyšívání a vázání rohoží si chlapci natolik oblíbili, že se této práci věnují dodnes. Bylo by velmi těžké spočítat všechny dečky a rohože, které v ústavu vznikly.

⁴⁹KABÁT, J., *Psychologie komunismu*. s. 259.

⁵⁰ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 29.

„Při přípravě materiálu na tuto činnost (motání klubek nebo třídění barev) bylo možné využití pomoci méně schopných klientů, kteří byli schopni tuto jednoduchou práci zvládnout. Poněkud náročnější bylo stříhání tkanic podle papírové nebo dřevěné měrky a nejnáročnější vlastní vyvazování do předem připravené osnovy. Nejschopnější klienti, kteří dovedli trochu číst a počítat, tak v poměrně krátké době dokázali vcelku samostatně vytvořit rozměrné rohože se složitými vzory.“⁵¹

Na toto téma se váží i některé z mých vlastních vzpomínek, například na ručně vytvářené přízové krajkové dečky, zhotovované technikou zvanou člunkování, zázračně rozkvétající pod šikovnýma rukama sestřičky **Márie**.

Pan Karel Dolejš vzpomíná i na některé problematické situace s chlapci takto:

*„Sestra **Koleta** byla vedoucí výchovy, byla přísná, ale chlapci ji měli velice rádi. Měli jsme tady i domácí šatlavu. Když někdo opravdu hodně zlobil, kluci byli dost temperamentní, léky jednak ne vždy zabíraly a navíc na ně nebylo, tak se dal na nějaký čas do šatlavy. Tato šatlava se využívala skutečně jen v těch nejkrajnějších případech. Navíc sestřičky chlapcům, kteří hodně zlobili nebo utíkali, dávaly místo kalhot sukni, což pro ně bylo velice ponižující, a proto se tohoto trestu také strašně báli.“⁵²*

Osecký ústav se již od počátku vyznačoval bohatou diferenciací pracovní činnosti i výchovného působení. Pracovní výchově byla v ústavu od samého počátku věnována nemalá pozornost, neboť právě pracovní činnost příznivě ovlivňuje mentálně postižené jak po stránce fyzické, tak i psychické. Pokud je přiměřená, odčerpává určité množství energie, které by se jinak mohlo vybijet naprosto negativním způsobem vyústujícím až v agresivitu. Navíc napomáhá tělesnému rozvoji a zvyšuje manuální obratnost klientů, což pozitivně působí na jejich sebevědomí.

„Klienti ústavu se tak v průběhu let podíleli na práci v ústavní kuchyni, kde pomáhali s mytím, utíráním a ukládáním nádobí, prostíráním k jednotlivým jídlům, loupáním brambor a čištěním zeleniny. V prádelně namáčeli, máchali, věšeli a žehlili prádlo. Podíleli se na úklidu podlah v areálu ústavu, stlali postele, utírali prach.

⁵¹ŠULISTA, P., Mgr., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*. s. 50.

⁵²Tamtéž, s. 33.

Pomáhali při skládání topiva a rovněž při vlastním topení. Byli nápomocni při výstavbě a údržbě objektů. Donášeli poštu.⁵³

Při svém pátrání po dějinách oseckého ústavu jsem zkontaktovala také asi poslední pamětnici z řad řádových sester, sestřičku Margaretu. Tato ctihodná sestra, s občanským jménem Mária Brindzová, žila v charitním domově pro řádové sestry v Mendrice u Litomyšle. V oseckém ústavu pracovala deset let jako řádová, a později staniční, sestra pro 5. a 7. zdravotní oddělení. V té době jsem do ústavu nastoupila i já, ale brzy jsem odešla na mateřskou dovolenou, a krátce po mém návratu z ní, v roce 1988, sestřičky odcházely.

Přesto jsme se sestrou Margaretou při našem shledání rychle našly společnou řeč a vzpomínky se hrnuly jedna za druhou. Sestřička **Margareta** na své působení vzpomíná takto: „*Zpočátku jsem pracovala jako sestra na 5. oddělení. Vrchní sestru dělala sestřička Róza, byla přísná, ale spravedlivá, s každým problémem si uměla poradit, chodila po chodbách potichoučku, a přestože nás soustavně kontrolovala, její výtky vůči naší práci byly věcné a většinou jsme se z nich poučily. Sestřička Róza byla malá postavou, ale velká duchem, nikdy nikomu neodmítla pomoc, ať to byl chovanec ústavu nebo dospělý či dítě ze vsi. Chlapci ji velice brzy považovali za autoritu a někteří se snažili zalíbit se jí tím, že budou na ostatní žalovat, a tím si zvýší svoji vlastní důležitost. Ale sestřička Róza je vždy uměla odkázat do patřičných mezí a vysvětlit jim, že žalováním nic nezískají, pouze si z ostatních nadělají nepřátele.*“⁵⁴

Když se ústav v Oseku stal od roku 1974 součástí Krajského ústavu sociální péče se sídlem v Černovicích u Tábora, začali do něj přicházet chovanci, které sem Krajský ústav přidělil z diagnostického oddělení. Vzhledem k tomu, že osecké zařízení bylo určeno pro mládež, přicházeli klienti ve věku patnáct až dvacet pět let a byli rozdělováni do skupin podle stupně svého postižení.

Na jedno takové rozdělování vzpomíná i sestra Margareta: „*Jednou jeden chlapec měl být přidělen na 9. oddělení s tím, že až trochu povyroste, bude přeřazen na oddělení výchovné pro starší a schopnější klienty. Na 9. oddělení tehdy pracovala sestřička*

⁵³ Tamtéž, s. 43.

⁵⁴ Rozhovor se sestrou Margaretou Marií Brindzovou ze dne 22. 9. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

Kazimíra, která byla ze všech zdejších řádových sester nejmenší. Nový klient se jí tehdy zeptal: „A Kazimírko, na jaké ty půjdeš oddělení, až vyrosteš?“ Připomínám, že sestřičky už tehdy byly ve věku šedesáti let nebo starší. Bývalo tu občas i veselo.“⁵⁵

Další vzpomínkou, kterou si sestra Margareta vybavila, bylo, jak kluci byli vedení i k soucitu s ostatními. Řádové sestřičky tehdy musely dodržovat přísnou řádovou klauzuru, nesměl je nikdo vidět jíst nebo pít. Jednou sestra Margareta vyslechla, aniž by chtěla, rozhovor dvou chlapců v kapli. Jeden žaloval tomu druhému, že sestřička **Janka**, která tehdy vařila v kuchyni, se napila vody. Ten druhý nelenil a v kapličce ji u pána Boha omlouval: „Musíš jí to, pane, odpustit, v kuchyni je velké horko a ona měla určitě žízeň.“

Vzpomínání sestry Margarety se neobešlo ani bez smutných vzpomínek: „Vzpomínám si na jednoho chlapce, už nevím, jak se jmenoval, odešel z Oseka do jiného ústavu, ale občas se vracel na návštěvu za ostatními kluky. Jednou, když přijel na návštěvu, svěřil se jedné ze sestřiček, že má na svědomí nějaký velký hřích. Neřekl jaký, ale asi ho to vnitřně ubíjelo. Když potom odjel, zanedlouho volali z onoho ústavu, že se od nás nevrátil. Tak se rozběhlo pátrání a až nějakí muži si z jedoucího vlaku všimli, že v polích u zdejšího rybníka, leží nějaké šatstvo. A po dlouhém úsilí našli v rybníce i chlapce. Bohužel utonulého. Asi neunesl tíhu svého hříchu a nedokázal se s ním vyrovnat. Při jeho pohřbu jiný z chlapců poznamenal: Vždyť kdyby se vyzpovídal a udělal pokání, pán Bůh by mu určitě odpustil. Chlapci věděli, že náš Pán je jako spravedlivý otec, a že po provinění a účinné lítosti, jistě přijde odpuštění.“⁵⁶

Sestře Margaretě se například také vybavila vzpomínka na jistého chlapce jménem Frantík. V době, kdy sestřička pracovala na zdravotním oddělení, dostali klienti zásilku šatstva z Charity. Frantíkovi se moc líbily červené kalhoty, které v zásilce přišly. Oblékl se do nich a za žádnou cenu je nechtěl svléknout, přestože mu byly příliš dlouhé. Pro chlapce byla tehdy velká vzácnost mít něco svého a naprosto odlišného od toho, co měli nebo nosili ostatní. Sestřička proto musela Frantíka dlouho a trpělivě přesvědčovat,

⁵⁵ Rozhovor se sestrou Margaretou Marií Brindzovou ze dne 22. 9. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

⁵⁶ Rozhovor se sestrou Margaretou Marií Brindzovou ze dne 22. 9. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

že mu jeho nové kalhoty nevezme, jenom mu je zkrátí. Seděl u ní jako přilepený, dokud pracovala, a když mu je zkrácené vrátila, dlouho trvalo, než mu je mohla opět svléci, aby se vypraly. Ale nakonec je přece svlékl, protože v něm sestřička vzbudila dostatečnou důvěru v to, že mu je čisté opět vrátí.

3.8. Léta budování ústavu

„Od šedesátých let se život na vesnici začal poměrně rychle v mnoha oblastech přibližovat městskému stylu, ať už se jednalo o charakter stravování, způsob bydlení, trávení volného času a podobně. Dřívější hospodářská stavení (například chlévy) se ve větší míře začala přebudovávat na koupelny a různé obytné pokoje, přibývalo domů se splachovacím záchodem. Zásadní změny v tomto ohledu ovšem přinesla až následující desetiletí. Potíže spojené s životem na venkově a s prací v zemědělství nepříznivě poznamenávaly i demografickou strukturu venkova, kde dominovali zejména starší lidé.“⁵⁷

Osecký ústav v sedmdesátých a osmdesátých letech prošel celou řadou stavebních úprav, které vedly jednak ke zkvalitnění ústavní sociální péče, jednak k nárůstu kapacity zařízení. V průběhu roku 1974 bylo pro řádové sestry přistavěno patro nad prádelnou. „Léta 1976-1982 lze bez nadsázky nazvat „léty budovatelskými“, vzpomíná tehdejší ředitel **Vladimír Dohnal**, a pokračuje: „došlo tehdy k rozsáhlé výstavbě, při níž se vedle nových objektů pro klienty postavila například centrální kotelna nebo byty pro zaměstnance ve čtyřech rodinných domcích typu OKAL a dalších osm bytů v montovaném objektu nedaleko zámku. V roce 1978 se postavil další montovaný objekt, do něhož se z prostor nad prádelnou odstěhovaly řádové sestry. Dále bylo vybudováno zázemí a garáže pro údržbu a provedena rekonstrukce bývalého vepřína na ubytovnu pro ženy, civilní zaměstnankyně. Rok 1983 znamenal zahájení výstavby nového stravovacího provozu a spojovacího krčku, který umožnil vnitřní přechody klientů, ze zdravotních oddělení umístěných v zámku, do nové společné jídelny. V roce 1984 byl osecký ústav pověřen zajištěním výstavby nového ústavu v Písku v lokalitě Na Logrech. Práce trvaly dva roky a na budování se podíleli i někteří ze schopnějších klientů ústavu. V letech 1985 – 1986 byl v zahradě vybudován nový skleník, o výměře 200 metrů čtverečních, s vlastním vytápěním, který přispěl ke zkvalitnění práce v zahradě

⁵⁷KNAPÍK, J. – FRANC, M. a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967*. s. 877.

a zajištění celoročního pěstování potřebné zeleniny. V této době také proběhla výměna střešní krytiny na budově zámku, byly zavěšeny nové měděné okapy, zrekonstruovány vikýře ve střeše a zámecká věž“.⁵⁸

⁵⁸Rozhovor s panem Vladimírem Dohnalem ze dne 30. 7. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

3.9. Život v ústavu očima umělců

O dění v ústavu sociální péče se ve své knize zmiňuje i lyrický básník a milovník Jižních Čech **Ladislav Stehlík** ve své trilogii *Země zamyšlená*: „V okolí Oseka vyvolávají kafkovskou atmosféru i jiné obrazy. Tak třeba průvod chlapců s netečnými tvářemi, vedený řeholními sestrami z řádu svatého Vincence k odpolednímu koupání do rybníka s překrásným jménem Brůdek. Tváře i hlasy těchto jinochů tě nenechají ani na okamžik na pochybách, že patří do sociálního ústavu, umístěného v zámku. Stud řádových sester bývá zraňován namalovanými nuditami na nástropní malbě hynaisovské kompozice a koloritu, představující alegorie ročních časů. V zámeckém parku nás pěšinky zavedou k hrobu husarského generála Petra Arnolda, nad jehož hrobem bychom mohli vyvolat jiné pásmo milostných příběhů. Oklikou na zpáteční cestě se dostaneme k psímu hřbitůvku s kamennými náhrobky, zahradnickou kamufláží proměněného ve skalku. Záhony růží před zámkem a vůně tymiánu v zeleninové zahradě i pěstěné ovocné stromoví jsou chloubou chlapecké i ženské práce.“⁵⁹

Dalším z umělců, kterého jsem oslovila, aby se se mnou podělil o své zážitky a zkušenosti s pobytem a prací v našem zařízení, byl režisér **Zdeněk Troška**, který u nás praktikoval v časech svých studií. Bohužel jsem se s ním nemohla setkat osobně, pro jeho velké pracovní vytížení, a proto jsem mu poslala několik otázek se žádostí o jejich zodpovězení.

1.) Ve kterém období jste v našem zařízení brigádníčil?

ZT – *Bylo to v létě 1977 a 1978. Hledal jsem, coby student, letní brigádu a náhodou potkal svého dobrého učitele pana Bernarda, který mně nabídl práci v ústavu, kde léta pracoval. Přivítal jsem to, neboť jsem studoval i psychologii a diagnózy oseckých pacientů mě zajímaly. Díky sestře Róze, která byla jakousi vrchní lékařkou, jsem se tak mohl seznámit s mnohými zajímavými případy, jejich příčinami i důsledky.*

⁵⁹STEHLÍK, L., *Země zamyšlená 1*. s. 282.

2.)Jakým způsobem na Vás zapůsobila práce zdejších řádových sestřiček a civilních pracovníků s našimi chlapci?

ZT – Během mého pobytu pracovalo v Oseku 27 řádových sester. Civilů bylo daleko méně, aspoň si to tak vybavuji. Každá jeptiška měla nějakou skupinu svěřenců, od nejllehčích případů až po těžké ležáky. A staraly se o ně jako o své děti. Prostě to braly jako poslání, ke kterému je pověřil Bůh. I když to byly kolikrát už staré ženy, uměly si udržet respekt. Byl jsem přidělen k sestře Specióze do třetí skupiny s mírnou pracovní terapií. Každé dopoledne jsme chodili trhat diviznu, po obědě pak sléz maurský a heřmáněk. Uklízeli jsme park, dvůr, prostě vše, co bylo třeba. Chlapci z první, tedy nejlhčí skupiny sestřičkám pomáhali jak se sběrem bylin, jejich odvozem na sušárnu, tříděním a expedicí, tak sestře Bernardě v zelinářské zahradě; její česnek byl vyhlášen široko daleko. Pomáhali v prádelně, kuchyni a na dalších stanovištích. Sestry si vycházely maximálně vstříc, byly opravdu jedna rodina, o co se snažila i jejich matka představená. Zatímco civilní zaměstnanci měli své vlastní rodiny a odcházeli „z práce“ za svými domácími povinnostmi, sestry měly jen tyto své svěřence; byli alfou a omegou jejich života.

3.)Máte v paměti nějaké zajímavé vzpomínky na pobyt v našem zařízení?

ZT – Sestra Specióza na mě zprvu koukala jako na čerta. Nosil jsem „hrůvu“, vousy a byl jsem podobný spíš čertu než andělu. Ale netrvalo dlouho a sestřičky mě vzaly na milost. To hlavně proto, že jsem jim hrál při mši na varhany, naučil je mnoho nových církevních písní, hlavně melodických mariánských vložek, že jsem znal mši nazpaměť, uměl se modlit, vyznal se v Bibli. Dole v sále jsem je i chlapce učil u piana veselé trampské písně, vyprávěl zajímavosti ze světa – a tak jsem se stal andělem☺ Pán Troška, vy ste anjel, mi říkaly a podstrojovaly mi, kde mohly. Přímo si mě hýčkaly, nosily mi potajmu dobroty, které dostávaly od svých sester ze Slovenska nebo Moravy. Hlavně rajčata, papriky, sýry. Ale nikomu nepovězte, šeptly a rychle odkvačily od dveří mého pokoje. Miloval jsem jejich českoslovenštinu; tak mluvili i chlapci, se kterými se před spaním tajně a potichu, přímo spiklenecky modlily na pokojích. Půjčoval jsem jim knihy, hlavně Vlastu Javořickou a podobné mravoučné romány

a příběhy a ony byly nadšené. Jednou jsem koupil v antikvariátě knihu Jan Vladyka, román kněžské tragiky, a aniž bych ji byl četl, půjčil jsem jim ji. Když mi pak knihy vracely, postavily se přede mě s omluvou, že mi tuto knihu vrátit nemůžou, protože ji spálily, jak byla bezbožná! Omlouval jsem se, že jsem ji nečetl a tudíž jsem myslel, že bude stejně kvalitní, jako ostatní romány. Jeptišky jásaly, že mě duch svatý před tou nešťastnou knihou ochránil a místo ní mi věnovaly asi pět knih o následování Krista a o cestách k věčné radosti ☺ Po létech jsem si tuto knihu schválně zakoupil a přečetl – všechna ta hrůza spočívala v tom, že mladý velebníček podlehl lásce k hodnému děvčeti, odsoudil farizejství svých představených, kteří sami měli na farách „všestranně nadané“ hospodyně a vystoupil z kněžství, aby mohl žít příkladným manželským životem...

4.)Myslíte si, že působení sestřiček z řádu sv. Vincenta zanechalo v životech našich chlapců anebo i ve Vašem, nějakou stopu, na kterou lze navázat i v dnešní době?

ZT – *Určitě. A tu nejlepší. Trpělivě usměrňovaly jejich sílu, touhy, potřeby, hlavně je vedly ke klidnému a přátelskému soužití v kolektivu, snažily se u každého posílit jeho projevy sebemenšího náznaku talentu – ochotně s nimi kreslily, malovaly, vystřihovaly, vyšivaly, drhaly, byť mnohé věci samy moc neovládaly, ale snažily se a tím se s chlapci samy učily. Mírnily jejich mnohdy obtížně zvladatelné pubertální výlevy, zklidňovaly jejich výbuchy protestu vyprávěním nejrůznějších příběhů, na kterých jim ukazovaly, jak a co má být, aby byli svým okolím milováni. To, co chlapci potřebovali, a myslím, že potřebují stále, je láska, pocit, že je někdo má rád, je někomu na nich záleží, že se na ně každé ráno těší. Touží po pohlazení na dobrou noc, po radostném ranním přivítání. Je třeba obrovské trpělivosti, aby si takový člověk získal naši důvěru, kterou nesmíme nikdy zklamat.*

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let z ústavu kvůli vysokému věku postupně odcházely řádové sestry a byly nahrazovány civilními zaměstnanci. Převážná část těchto pracovníků si teprve postupem času doplňovala potřebnou kvalifikaci. V této době

získal osecký ústav sociální péče řadu čestných uznání a vyznamenání za dobré výsledky jak v pracovní terapii, tak i výchově.

O několik posledních vzpomínek se se mnou rozdělil ještě pan Pačínek: *„Vlastně ani nevím, proč musely ty pracovité a obětavé ženy z Oseku odejít, vždyť některé ještě neměly důchodový věk. Odcházely postupně, a místo nich nastupovaly civilní zdravotní sestry. Ty poslední se rozloučily koncem osmdesátého osmého roku. Byly umístěny na Svatou Horu, ke Kolínu, k Boleslavi, snad do Mendriky, i na Slovensko. Nejvíce jich zakotvilo v Přepychách, nedaleko Opočna. Právě tam i na Svaté Hoře u Příbrami jsme sestřičky s manželkou navštívili. Přítomnost sester v ústavu i na jednotlivých pracovištích měla dobrý vliv na ostatní personál. Nikdo si v jejich přítomnosti nedovolil chovat se hrubě, nebo šidit práci. Možná to někteří zaměstnanci viděli jinak, ale podle mého názoru – dokud byly v Oseku jeptišky, chovali se lidé k sobě mnohem lépe!“⁶⁰*

Dříve klienti jezdili i na návštěvy za svými sestřičkami do charitního domova v Přepychách, ale dnes je většina sestřiček buď již velice nemocná, není naživu a jenom některé byly přepraveny na Slovensko, aby byly ve stáří blíže ke svým rodinám.

⁶⁰ Rozhovor s panem Antonínem Pačínkem ze dne 15. 6. 2016, záznam uložen v archivu autorky.

ZÁVĚR

Cílem mojí práce bylo popsat a zaznamenat život a práci v Ústavu sociální péče v Oseku u Strakonice jednak tak, jak si na ni vzpomínají bývalí i současní žijící pracovníci, ale i jak ji zachovaly záznamy v knihách a kronikách.

Řeholní sestry z řádu Dcer křesťanské lásky svatého Vincence de Paul, které odešly z oseckého ústavu definitivně v prosinci roku 1988, vedly klienty ze zařízení nejen k pracovitosti a zbožnosti. Nabádaly je k trpělivosti, posilovaly jejich sebevědomí pochvalou a odměnou, učily je základním, pro praktický život důležitým, dovednostem. Přes všechna protivenství doby, nepříznivé podmínky ekonomické či politické, si dokázaly udržet svou víru, zvyklosti i odvahu, kterou jim nikdo nedokázal vytrhnout z jejich srdcí.

Popsala jsem stav před umístěním ústavu do oseckého zámku, těžkou práci při jeho prvních úpravách, a později i složitou, ale radostnou činnost při výchově a péči o mentálně postižené chlapce. Zaznamenala jsem rozvoj ústavu, zlepšování zázemí pro klienty i zaměstnance a jejich vlastní soužití.

Odkaz řádových sester pro klienty oseckého Domova přetrvává až do dnešní doby. Přestože mnohé sestřičky již dnes nejsou mezi živými, tehdejší chlapci, dnes již staří pánové, stále vzpomínají na svoje soužití se sestřičkami, na radosti a strasti začátků ústavu.

Duchovní poselství sestřičky pevně zakotvily do jejich životů. Klienti stále dojíždějí o církevních svátcích na bohoslužby do kostela sv. Martina v Radomyšli a někteří schopnější chodí ministrovat zdejšímu panu faráři na mše a pohřby zdejších občanů. Navíc radomyšlský farář chodí pravidelně jedenkrát za týden sloužit mši svatou do kapličky v oseckém zámku. Klienti podle vzoru řádových sestřiček jsou dodnes schopni vést si sami například májové pobožnosti.

Na odkaz řádových sestřiček také navázali někteří z dnešních mladých pracovníků ústavu, s klienty nacvičují vánoční hry, na které zvou nejen ty klienty, kteří se nemohou zúčastnit pobožnosti mimo ústav, ale i širokou veřejnost. Pořádají se také prodejní trhy výrobků klientů a nadbytečných výpěstků a přebytků ze zahrady Domova.

Klienti se také zapojují do Tříkrálové sbírky a společně se skauty se podílejí na přenášení Betlémského světla. Největší radost však dělá klientům možnost chodit na koledu, a to jako vánočních, tak o velikonočních svátcích. Obyvatelé Oseka už jsou na své kluky zvyklí a nikdo z nich je neodežene s prázdnou.

V závěru práce jsem poukázala na to, že přestože v klientech přetrvává i do dnešní doby odkaz řádových sester, na jejich práci navázali civilní pracovníci a současná práce s klienty je toho dokladem.

Nakonec bych chtěla poděkovat těm, kteří mi s mojí prací pomáhali, ale v průběhu jejího vytváření bohužel zemřeli. Jsou to pan Karel Dolejš, paní Zdeňka Peterková a hlavně ctihodná sestra Margareta Marie Brindzová, která mi poskytla nejen své vzpomínky, ale ujistila mě, že moje práce má smysl. Ta současná s našimi klienty, i moje písemná.

Seznam použitých zdrojů

BAUER, J. *Ženy z rodu Přemyslovců*. 1. vydání. Frýdek Místek: ALPRESS, 2012. ISBN 978-807362-956-4.

FLORENTOVÁ, H. *Křesťanské nebe*. 1. vydání. Praha: ARTIA, 1994. ISBN 80-85805-17-0.

FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. 3. doplněné a rozšířené vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.

JEŽKOVÁ, A., *České nebe*, 1. vydání, Praha: PRÁH, 2012. ISBN 978-80-7252-362-7.

JEŽKOVÁ, A., *Tichá srdce, příběhy místa lidí*, 1. vydání, Praha: nakladatelství Alena Ježková, 2015. ISBN 978-80-905851-1-9.

JIRÁSKO, L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1991. ISBN 80-85245-11-6.

KABÁT, J., *Psychologie komunismu*, 1. vydání, Praha: PRÁH, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4.

KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin 1.*, 1. vydání, Praha: ZVON, 1991. ISBN 80-7113-004-4.

KADLEC, J., *Přehled českých církevních dějin 2.*, 1. vydání, Praha: ZVON, 1991. ISBN 80-7113-003-6.

KNAPÍK, J. – FRANC, M. a kol., *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948 – 1967*, 1. vydání, Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

MARTINEK, M. a kol., *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2. vydání, PRAHA: JABOK, 2010. ISBN 978-80-904137-6-4.

MATOUŠEK, O. a kol., *Encyklopedie sociální práce*, 1. vydání, Praha: PORTÁL, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O., *Základy sociální práce*, 3. vydání, Praha: PORTÁL, 2012. ISBN 978-80-262-0211-0.

PERNES, J., *Československo 1949 – 1992*, 2. vydání, Praha: Albatros a.s., 1999. ISBN 80-00-00730-4.

STEHLÍK, L., *Země zamyšlená 1.*, 6. vydání, Československý spisovatel, Praha, 1986. ISBN neveden.

ŠRAJER, J., *Život z víry*, 2. vydání, České Budějovice: Teologická fakulta, 2005. ISBN:80-7040-809-X.

ŠULISTA, P., *Padesát let ústavu sociální péče v Oseku 1955-2005*, 1. vydání, Písek: PRAAM, 2005. ISBN: 80-86616-12-6.

VAČKÁŘOVÁ, J., *Kronika obce Oseka a okolních vsí*, vydavatel neveden, 2010. ISBN: 978-80-251-3128-2.

VAŠKO, V., *NEUMLČENÁ kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.*, 1. vydání, Praha: ZVON, 1990. ISBN 80-7113-035-4.

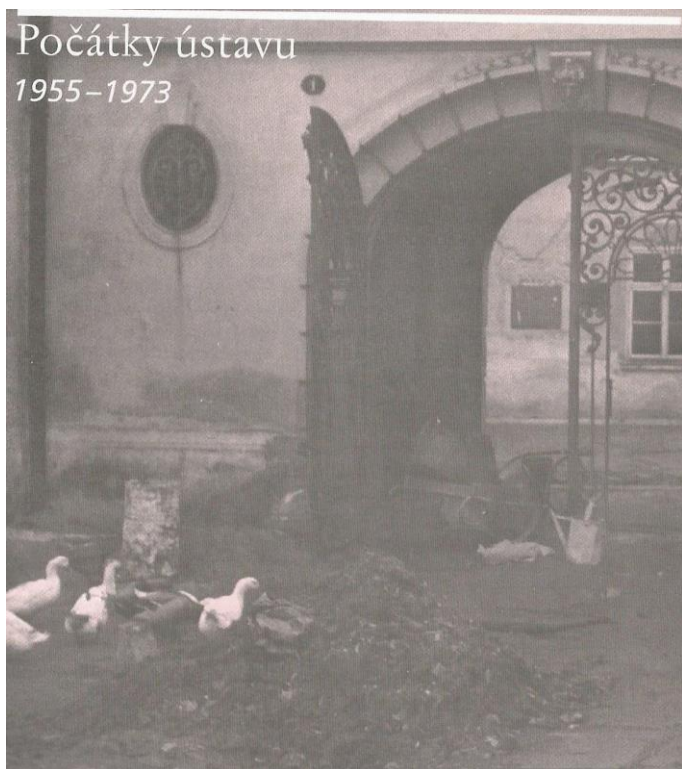
VLČEK, V., *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*, 1. vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005. ISBN: 80-7266-195-7.

VLČEK, V., *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem*, Ostrava: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN: 80-7266-179-5.

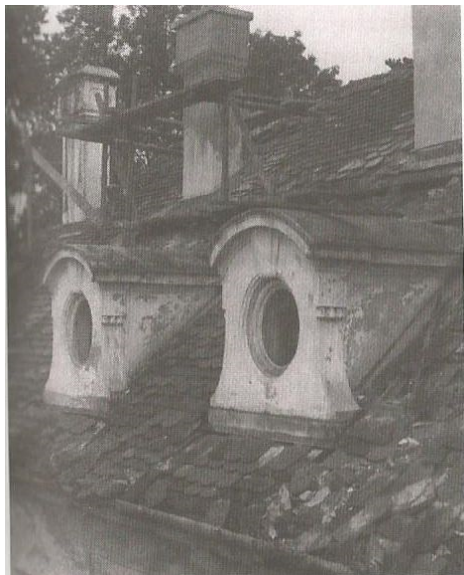
VOJTÍŠEK, Z., *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, 1. vydání, Praha: PORTÁL, 2004. ISBN 80-7178-798-1.

ZLÁMAL, B., *Příručka českých církevních dějin VI.*, 1. vydání, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009. ISBN 978-80-7266-323-1.

Přílohy

Stav objektu zámku před příchodem sester

Střecha zámku po větrné kalamitě

Sestřičky s klienty při sklizni obilí

Zahradnice – Baziliána a Sebastián

Klienti při hrách v parku

Vrchní sestra Róza

Pan Dolejš a paní Pačinková na výletě s klienty

Pan Petr Šulista starší

Ctihodná sestra Margareta

Sestra Margareta s autorkou práce

Klienti při tříkrálové koledě

Vánoční představení v tělocvičně Domova

ABSTRAKT

ONDREJKOVÁ, S. *Život a práce v Ústavu sociální péče v Oseku v letech 1955 -1988*, České Budějovice: 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd.

Vedoucí práce doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Klíčová slova: historie a rozvoj sociální péče, práce s osobami s mentálním postižením, retrospektiva,

Práce se zabývá popisem založení zařízení, jeho rozvoje a pracovní činnosti řeholních sester a civilních pracovníků v Ústavu sociální péče v Oseku u Strakonic formou vzpomínek. Přináší zpětný pohled na uplynulou dobu a možnosti její návaznosti na práci v budoucnu.

ABSTRACT

Life and work at the Institution of Social Care in Osek between 1955 and 1988

Keywords: history and development of social care, interaction with mentally disabled people, retrospective,

The thesis describes the foundation of the institution, its further development and work of nuns and civil workers for the Institution of Social Care in Osek nearby Strakonice, having used the form of reported memories. It brings the retrospective of the past and possible continuity with the work in the future.